పొగచూరిన గోడలు

ఒక బండీ, రెండెడ్లూ ఒక చిన్న మడిచెక్కా, తాటిపెండె— ఇదీ తన ఆస్తి. దీని సిగ తరగా, వొంటికి ఏభై యేళ్ళొచ్చాక యీమాత్రం చేసుకోవడానికి యింటిల్లపాదీ రెక్కలు విరుచుకోవలసివచ్చింది. ఛీ ఎదవబతుకు! అనుకున్నాడు అప్పన్న. అయితే యీ వూరిలో యీమాత్రం ఎవరికుంది, అని సంతృప్తిపడ్డాడు మళ్ళీ.

బాగా రాత్రయిందేమో చీకటి దట్టంగా కాటుకలా వుంది. అయితే నేం, తన వూరు పొలిమేరకు వచ్చేశాడు అప్పన్న. ఈ ప్రదేశంతో తనకు ఏభై ఏళ్ళ పరిచయముంది. ఇంక తను కళ్ళుమూసుకుని యింటికి చేరుకోగలడు. చెరువు గట్టుమీద పురుగూ బుట్రా కాళ్ళలో పడకుండా చేతిలోని మువ్వకట్టిన చేపాటి కర్రచప్పుడు చేసుకుంటూ నడుస్తున్నాడు అప్పన్న. అంతా అతి నిశ్శబ్దంగా ఉంది. కనుచూపుమేర దూరంలో, తన ఊరిలో వొకటి రెండుదీపాలు, వొకటిరెండు చిన్నచిన్న చలిమంటలు మసకమసగ్గా కనిపిస్తున్నాయి. ముసలితనంలో కొంచెం రేచీకటున్నది అప్పన్నకి. అయినా అది తన పనుల కేమీ అడ్డురాలేదు యింతవరకూ. చెరువుగట్టు మీద ఓ నిముషం నిలబడి తలెత్తి వూరువేపుచూశాడు. చీకటిలో దృష్టి కేదీ సమంగా ఆనలేదు. ఇదేమిటీ ఊరు అప్పుడే నిద్రపోతూందేమిటి అనుకున్నాడు. ఈ ఊరు తన తల్లితండ్రులు, తాతముత్తాతలు, తను పుట్టిపెరిగిన వూరు. కాని

ఇప్పుడు ఈ ఊరంటే అసహ్యమేస్తూంది; ఒళ్లు మండుతూంది. ఊళ్లో ఎవళ్ళకీ తాగడానికి గంజినీళ్లు లేవు. కాని బ్రతిరుగుడు చూస్తే ఎక్కువ. మంచీ, మర్యాదా, న్యాయం, ధర్మం అనేవి ఎవరిదగ్గరా లేవు; ఎవడికీ బతకడం చాతకాదు; ఎవడైనా బతుకుతూంటే చూడలేరు. ఎవడూ మంచిగా వుండడు; ఎవడేనా మంచిగావుంటే వుండనివ్వరు. తను కొత్తగా బండీ, ఎడ్లూ కొన్నాడు. ఊళ్లో ఎవడికీ యిటువంటి ఎడ్లుగాని, బండీగాని లేవు. ఊరంతాకలిసి ఓ పంద కొంపలున్నా పట్టుమని నాలుగుజత లెడ్లు లేవు. అవికూడా రేపో ఎల్లుండో చచ్చేటట్లుంటాయి. అంచేత ఈ ఊరివాళ్లందరికి కడుపుమంట. ఛీ! అనుకుంటూ నడుస్తున్నాడు.

ఊళ్ళో అందరూ అసలే దరిద్రులు. దానికితోడు చాలమంది సోమరిపోతులు. డబ్బంటే అందరికీ ఆశే. కాని ఎవడికీ ఆర్జించడం చాతకాదు. ఒక పూటకి గంజినీళ్ళుదొరికితే రెండుపూటలు పని చెయ్యరు. కాని ఎవడేనా కష్టపడి సంపాదించుకుంటేమాత్రం చూడలేరు. అందరికీ దేవుడంటే పరమభక్తి, అతి భయం. కాని అంతా పాపాలు చేస్తూనే వుంటారు. చిత్రం!

తనంటే వాళ్ళకి ఈర్ష్య. తనకిమాత్రం ఏముంది? తన తండ్రి తన కాళ్లూ, ఈ చేతొక్క్రా వదలిపెట్టాడు. తన కష్టార్జితంగా ఎడ్లూ ఓ మడిచెక్క సంపాదించేడు. ఈమధ్య బండీ ఎడ్లూ కొన్నాడు. అయితే తను కష్టపడి పనిచేస్తాడు. తన పెళ్ళాం పొలంలో పనిచేస్తుంది. కూతురు వీధిలో బండరాయిమీద చిన్న దుకాణంపెట్టి ఎండు చేపలూ, గోంగూర,

మిరపకాయలు, ఉల్లిపాయలు అమ్ముతుంది. పేడ తెచ్చి, పిడకలు పెట్టి బ్రాహ్మలకూ, కోమట్లకూ అమ్ముతుంది. కొడుకు చిన్నవాడైనా మంచి ప్రయోజకుడు. ఇలా యింటిల్లపాదీ కష్టపడి నాలుగు రాళ్ళు చేసుకుంటే వూరిబాబుగారి సొమ్మేదో పడేసుకున్నట్టు యీ వూరివాళ్ళ కెందుకు కడుపుమంట ?

తమ బండీ, ఎడ్లూ కొన్నాక తన జాగాలోనే తనఇంటి పక్కన సాల వేసుకుందామని, బ్రాహ్మలింటికెళ్ళి మంచిరోజు కనుక్కుని, నేరడరాట తెచ్చి పాతేడు. ఊరువాళ్ళందరికీ మహా కడుపుమంటగావుంది. వీడు సాల ఎలాగేస్తాడో చూడమా అంటూ నలుగురూ చేరేరు. సాల వెయ్యడానికి వీలు లేదన్నారు. అది తన జాగా అన్న విషయం లోకమందరికీ తెలుసన్నాడు. వాళ్ళు కాదన్నారు. అయితే మరి ఎవరిది ? ఏ వొక్కడికీ ఆ జాగా తనదని చెప్పడానికి గుండె ల్లేకపోయాయి. అందులో ఓ తెలివైనవాడు, ఆ జాగా ఎవరిదీ కాదు అమ్మవారిదన్నాడు. ఇంకేం, మంచి సాకు దొరికింది. ఆ జాగాకి కొంత దూరంలో వొక రాయివుంది. దానికి పూజా పునస్కారం జరుగుతుంది. కాని ఈ జాగామాత్రం తనదేనన్నాడు. కావేషీలు పెరిగాయి; దొమ్ములాట జరిగింది. కోర్టుకెక్కుతా నన్నాడు కాని కేసు పోతుందని తెలిసి వాళ్ళు వూరుకున్నారు. కాని అప్పటినుండి వాళ్లకి మరీ కడుపుమంటగా వుంది; కావేషీలు బాగా పెరిగిపోయాయి.

వాళ్లకి మనసులో కోపముంటే నాదగ్గరకొచ్చి చూపించరాదా? నోరులేని జంతువు అదేం చేసింది? అనుకున్నాడు అప్పన్న. సలసల కాగిన గంజి తెచ్చి తన ఎద్దుమీదపోశారు;

అరిచెయ్యిమేరచర్మం, కాలిపోయింది. ఎంత బాధపడుతూందో? అరవదు, లేవదు, గడ్డి తినదు, కుడితి తాగదు. పాపం నోరు లేని జంతువు, అదేం తప్పు చేసింది ? అనుకుంటూ మెల్లిగా నడుస్తున్నాడు.

పొన్నూరు మంగలాడికి పశువులవైద్యం తెలుసునంటే అక్కడికి పరుగెట్టేడు అప్పన్న. వాడు పావలా పుచ్చుకొని నూనెలో మందు కలిపిచ్చాడు. ఈ నూనె రాసి జిల్లేడాకేసి కట్టమన్నాడు. రెండు రోజులకల్లా పుండు నల్లగా మాడిపో తుంది చూచుకోమన్నాడు. చేతిలో పట్టుకున్న కొబ్బరిచిప్పలో నూనె వుందో వొలికిపోయిందో అని వేలుపెట్టి చూశాడు అప్పన్న.

కొంచెం దూరాన్న మామిడిచెట్లమధ్య నల్లమారమ్మ గుడి తెల్లగా కనిపిస్తూంది. లోపల చిన్న దీపంకూడా వెలుగు తూన్నట్టుంది. గుడివేపు తిరిగి, చేతిలో చిప్ప నేల పెట్టి దండం పెట్టుకున్నాడు. "తల్లీ నల్లమారమ్మ, రచ్చించు తల్లీ, ఎద్దు లేచి తిరుగుతే నీకు కోడిపిల్ల నిచ్చుకుంటాను తల్లీ"అని మొక్కు కుని మళ్ళీ నడక మొదలెట్టాడు అప్పన్న. కాలి కేదో గట్టిగా తగిలింది. "హై దీని సిగ్గొయ్యా. ఏటది? నాగలిముక్క. ఆరి! ఈళ్ళు నా దారికడ్డంగా వొగ్గేశారేటి!" అని తిట్టుకుంటూ కాలితోటి దానిని చెరువులోకి తోసేశాడు. చెరువులో నీరు లేదులే తుమ్మచెక్క నానిపోవడానికి అనుకున్నాడు. తన వూరుకూడా ఈ చెరువులాగేవుంది. పటంనూర్పులైన నాలుగు రోజులూ ఊరు కలకలలాడినట్లే వర్షాలుపడిన నాలుగురోజులూ చెరువులో నీళ్ళుంటాయి. తరవాత కాలమంతా చెరువు

గర్భంలో బారెడు మేర బురదనీళ్ళు; ఊళ్లో కొంచెం గంజి నీళ్ళు—అంతే. ఛీ! ఏం బతుకు! అనుకున్నాడు.

ఊరు దగ్గరపడింది. ఈ గట్టుదాటితే ఊరు. చీకట్లో ఒక కాగడా, డోలక్కు భజనా తనవేపు వస్తున్నాయి. "నారాయణ, నారాయణ" అనుకుంటూ ఎవరో శవాన్ని మోసుకొస్తున్నారు. "ఇదేటి యింటికాడ కొస్తుంటే శవ మెదురు పడింది? చీతారాం, చీతారాం" అనుకున్నాడు అప్పన్న. బూరుగుచెట్టుకింద కొచ్చేసరికి భజన దగ్గరపడింది. మాలాళ్లు భజన చేస్తున్నారు. ఆ వూరికి భజనపార్టీ అదొక్కటే. ఎవరుచచ్చినా యీ మాల చిన్నిగాడి భజనపార్టీని పిలుచుకు పోతారు.

"ఎవరురా సిన్నిగా" అన్నాడు అప్పన్న.

"గొల్ల రామయ్యకొడుకు"

"అలాగా" అన్నాడు అప్పన్న పరధ్యాన్నంగా.

"రెండు మేకలున్నాయి గదా, నాలుగు రెమ్మ లిరుద్దామని బాపనోళ్ల రావిసెట్టెక్కినాడు. నాగుపాము కుట్టేసింది."

"రామ రామ"

"అక్కడ నాగుపా ముందని అందరికీ తెలుసు. ఆడికీ తెలుసు. కాని ఆడి కరమంకాకపోతే ఆ మారాజు జోలి కెందుకెళ్లా లేడు, సెప్పు? మంత్రాలు తంత్రాలు ఏయించినారు. కాని ఏటి నాబం?" అని చెప్పుకెళ్ళిపోతున్నాడు సిన్నిగాడు. అప్పన్న కిదంతా వినాలని కుతూహలం లేదు. "పోనీనేరా ఎందు కా సొద, ఆడి కాయురుదాయం సెల్లింది. ఎవ డేటి

సెయ్యాగలడు. కాని సిన్నిగా, మా యింటేపుగాని ఎల్లినా
వేట్రా, ఎద్దు కెలాగుందో ఏమైనా తెలుసా ?” అన్నాడు
అప్పన్న ఆతృతగా.

“నీ ఎద్దు కేట్రా, మారాజునా గుంది. చాకలి సత్తి
గాడు దిష్టితీసి జిల్లేడాకు కట్టమన్నాడట. నీ కోడలు కోడవలి
కాల్చి, అగ్గితీసి, బుగ్గితీసి దిష్టితీసి పెంటమీద పాడేసింది.
జిల్లుడాకు తెరి ఆవదంలోముంచి కట్టేసింది. ఎద్దు మారాజులా
నెగిచి తిరుగుతూంది” అని చరచర నడిచివెళ్లేడు సిన్నిగాడు.
తన్ను వదిలిపెట్టి భజనపార్టీ వెళిపోతూంది. పరుగెత్తి వెళ్ళి
కలుసుకోన్నాడు. “గూటిలోని రావసిలకా గూడు దాటి
పోయెరా...” అని పాడుకుంటూ భజనపార్టీ సాగిపోయింది.
“అమ్మయ్యా, బతికింది ఎద్దు. ఇంతకీ తన పెళ్లాం తెలివైంది”
అనుకుంటూ తాటిపెండెలోంచి నడిచేడు అప్పన్న. యిల్లు
దగ్గరపడింది. ఇం కేముంది ఈ తాటిపెండె దాటితే తన ఇల్లు.

“అమ్మయ్య ఎద్దు బతికింది. తల్లి మాలచ్చిమ్మ, సల్లమా
తమ్మ రచ్చిత్తే ఈ ఊరోళ్లేటిసెయ్యాగలరు” అని మళ్ళీ ఆలో
చనలోపడ్డాడు. ఎద్దు చస్తే నూరురూపాయిలు నష్టం. కానీ
పరతా గమనికనా—ఇంతకీ తన పెళ్లాం పిల్లలూ అదృష్టవం
తులు. ఈ బండి కాని సంతలకి తోలితే వొకేసారికే అయి
దారు రూపాయలు దొరుకుతాయి. పట్టుమని నాలుగు నెలలు
తోలితే నూరు రూపాయలు చెయ్యొచ్చును. కూతురికి
భజంత్రీమేళం, గేసులైటూ పెట్టి పెళ్ళిచెయ్యొచ్చును. పట్నం
సంబంధమే చెయ్యాలి. పట్నంపోతే నాలుగు మెతుకులు

తింటుంది. ఛీ, ఊళ్లోసంబంధంమాత్రం చస్తే చెయ్యకూడదు. గంజికి లేని దరిద్రులు.

గొల్లుమని గోల వినిపిస్తూంది. పరధ్యానంనుండి ఒక్కసారి మేలుకుని తలెత్తిచూసేను. ఇంకేముంది ఊరు అంటుకుంది. మంటలు ఎర్రగా ఆకాశానికి ఎగురుతున్నాయి. “ఓరి బాబోయ్, సాలలో ఎడ్లుండిపోనాయ్ బాబో, యిప్పినారో లేదో...” అని అరుచుకుంటూ పరిగెత్తాడు అప్పన్న.

ఊరంతా అల్లకల్లోలంగా వుంది. మంచాలూ, చింకి పాతలూ అవీ దారికడ్డుగా పారేశారు. ఆడాళ్ళు, పిల్లలూ అటూ యిటూ పరుగెత్తుతున్నారు. ఏడుపులు, మొర్రలు, తిట్లు, శాపాలు.

అప్పన్న పరుగెత్తుకుంటూ ఇంటిదగ్గరకొచ్చేడు.

“ఎడ్లు, ఎడ్లు, నచ్చీ” అని కేకేశాడు. లచ్చి ఏడుస్తూ, తిట్టుకుంటూవచ్చి “ఇప్పేసి బాపనాళ్ల దొడ్లో వొగ్గీసినాను మామా” అంది. అప్పన్న మనసు కొంచెం కుదుటబడింది. తన సాల కాలిపోయింది.

బండి కాలుతోంది. దగ్గిర కెవరెళ్ల గలరు? ఎవరార్ప గలరు?

“మన సాలకి జాతిసచ్చినో డెవడో అగ్గెట్టేసినాడు” అంది లచ్చి తిట్టుకుంటూ. పల్లెటూర్లో ఇంటికి నిప్పెట్టడం అతి తేలిక, అతి సాధారణం. “సూడలేని యెదవ మన సాలొక్కటే కాలి ఊరుకుంటుందనుకున్నాడేటి” అని వేపచెట్టు కిందకొచ్చి రాతిబండమీదకొచ్చి చతికిలపడ్డాడు. అప్పన్నకి మతిపోయింది. అతడి కేమీ అర్థంకావడంలేదు.

మంటలు పూర్తిగా ఆరిపోయాయి. ఊళ్ళో అల్లరి సద్దు కుంది. "ఊళ్ళో సగంకొంపకాలిపోనాది, మామా"అంటూ లచ్చి దగ్గరగా వచ్చి అప్పన్నవొంటిమీద చెయ్యివేసింది. అప్పన్న వొక్కసారి కళ్లెత్తి లచ్చివేపు చూశాడు.

"ఎలాగున్నావ్"

"బండి కాలిపోయింది. మళ్లీ బండి సేయించాలంటే ఎనబై రూపాయి లవుతాది, ఎక్కడ తెచ్చేది సెప్పు?"

"సరినే, మన మేటి సెయ్యగలం. నెగు, మంచమేత్తాను తొంగుందువుగాని..." అన్నది లచ్చి.

"ఆళ్ళు బతకనేరు, యింకోరిని బతకనివ్వరు. ఎదవ జలమ. మనిసి జలమఎత్తగానే సరా" అంటూ లేచి, చెవి లోంచి చుట్టపీకతీసి ఎలిగించి, చెట్టుకింద మంచంమీద నడుం వాల్చి పడుకున్నాడు అప్పన్న.

చీకట్లో ఆకాశంమీద చుక్కలు మిలమిల మెరుస్తు న్నాయి. వేపచెట్టుమీది గబ్బిలాలు రెక్కలు చప్పుడు చేస్తున్నాయి. అప్పన్నకి నిద్ర పట్టడంలేదు. ఇలా తనీ వూళ్లో ఎంతకాలం బతగ్గలడు? ఊరంతా విరోధులే. తనెవ్వరికీ వుపకారం చెయ్యనిమాట నిజమే. కాని తను ఎవ్వరికీ అప కారంకూడా చెయ్యలేదు. తను ఎవడికడుపూ కొట్టి అన్యా యంగా డబ్బు సంపాదించలేదు. తన రెక్కలు విరుచుకొని, చెమటోడ్చి నాలుగురాళ్ళు చేసుకున్నాడు. అయితే మరి వాళ్ల ఈర్ష్యకు కారణమేమిటి? దారిద్ర్యం, మూర్ఖత్వం, అజ్ఞా నం, అవినీతి వ్యాపించివున్న యీ వూళ్ళో కానీ లాభ ముందంటే ఎటువంటిపాపాలు చెయ్యడానికైనా వెనుదియ్యరు.

అయితే తన్ను బాధించితే వాళ్ల కేమిటి లాభం? ఏమీ లేదు.

కాని నీతి అన్నది పూర్తిగా చెడిపోయినతరువాత పచ్చగా వున్నవాడిని చూడలేకపోవడమే నీతి అయింది. అయితే వీళ్లతో విరోధంగా ఈ ఊళ్ళో యింక బతకడం కష్టం. వాళ్లతో రాజీ చేసుకోవాలి, అని ఆలోచిస్తూండగా ఎప్పుడో నిద్రపట్టింది అప్పన్నకి.

"నెగు, నెగు తెల్లోరింది" అన్నది లచ్చి.

అప్పన్న లేచి కళ్లునులుపుకొని, చుట్ట వెలిగించి, కాలిపోయిన మొండిగోడలవేపు చూసేడు—అప్పుడే అంతా యిళ్లు తుడుచుకొని, యిళ్ళల్లో సామాను సద్దుకుని వీధుల్లో తిరుగుతున్నారు. వెదురుబద్దలూ, తాటికమ్మలూ, వున్నవారు ఒకరిద్దరు నేతకూడా మొదలుపెట్టేరు. ఎవరి మొహాల్లోనూ యిళ్లు కాలిపోయాయనే విచారం ఏమీ లేదు. అప్పన్నకు ఎందుకో ఆశ్చర్యమేసింది—

"యిళ్లు కాలిపోతే మారాజుల్లా తిరిగేస్తున్నారేటి ?" అన్నాడు అప్పన్న—

"నేకపోతే వురెట్టుకోమంటావేటి! మంచోడివే—" అంటూ లచ్చి మంచం ఎత్తి యింట్లోకి పట్టుకుపోయింది—అవును నిజమే, ఈ వెధవవూరు ఏడాదికి రెండుసార్లయినా కాలుతుంది. రోజూ చచ్చేవాడి కెక్కడకని ఏడుస్తారు.

"నచ్చి, ఇలా బతకనేమే ఈ ఊర్లో. ఎంత కాలమేటి యీ ఇరోదం" అన్నాడు అప్పన్న.

"ఏటి సేత్తారేటి? జాతిసచ్చిన యెదవలు! రాసీ కళ్లాపు జల్లుతాను. తీసీరా నాయనా, నాదగ్గ రీ యీసాలు—"

"నచ్చీ నీకు గ్యానం లేదే. నువ్వే కయ్యానికి కాలు దువ్వినావు. మొదటికాడినుంచి, ఆడోళ్ల నందరినీ నోటి కొచ్చినట్టు తిట్టినావు — ఆల్లని నానా మాట లాడినావు. తప్పు కాదా? ఆల్లతో యిరోదం ఏటిలాబం సెప్పు?" అంటూ బోధపరిచాడు. లచ్చికి డబ్బుందన్న గర్వం లేకపోలేదు. తక్కిన వాళ్లందరినీ తక్కువగా చూడడం, నానా మాట లాడడం కూడా వుంది.

"అయితే ఏటి సెయ్యమంటావేటి? అల్ల కాల్లొట్టుకో మంటావేటి?"

"అదికాదే ఎర్రిదానా, ఆల్లతోటి యిరోదంమానుకుని, కలిసి మెలిసి నడుసుకుపోతే సరి. ఆల్లతో, యిరోదం పెట్టుకుని మనం బతకనేం. ఇయాలతో రాజీ అయిపోవాల—"అని లేచి నాలుగు చల్దిమెతుకులు తిని కరణంగారింటికి బయలుదేరేడు.

కరణంగారి ఇల్లు పెంకుటిల్లు. ఇంటిముందు ఎత్తుటరుగులున్నాయి. ఈ అరుగులకి పక్కనేవున్న వేపచెట్టు నీడనిస్తుంది. కరణంగారు అరుగుమీద ఠీవిగా కూర్చుని చుట్టపొగ వదులుతున్నారు. చుట్టూ చాలమంది కూర్చున్నారు. ఇళ్ల నేతకి వెదురుబద్దలు, రాటలు, తాటికమ్మా—వీటిగురించి సలహాకొచ్చేరు—

"రామిగాడి తాటిపెండేకమ్మ సాలదు బాబు. తమరో నాలుగు రేకులు సాయంసేత్తే సాలు బాబయ్యా"అన్నాడు గొల్ల వెంకడు.

"ఇద్దనుగాని, ఓ చిన్న చిక్కొందిరా. మా అన్నయ్య గారి కుమార్తెకు వచ్చే శ్రావణంలో వివాహం. ఇక్కడే చేసుకుంటారట. మా వెనక సాలం ఆవులసాల నేయించాలి. పెరట్లో దడి కట్టించాలి. పందిరి వేయించాలి. అంచేత ఇప్పుడు పీలుపడదురా. లేకపోతే వెధవ కమ్మరేకులు భాగ్యమా ఏమిటి?" అన్నాడు కరణం.

ఒకసారిచ్చి అలవాటుచేస్తే ప్రతిసారీ అడుగుతారు— వెధవ ఊరు, తెల్లవారితే కాలుతూనేవుంటుంది అనుకున్నాడు కరణం. కమ్మరేకులు వాళ్లకి పెద్ద సమస్య అయింది. ఎలాగ? ఊళ్ళో ఎవడిదగ్గర ఉన్నాయి.

అప్పన్న మెల్లగావచ్చి కరణానికి దండంపెట్టి కూర్చున్నాడు—

"ఏమోయ్ అప్పన్నా ఏమిలావచ్చావ్" అని పలకరించాడు కరణం—

"ఏంనేదు బాబు. ఊరు కాలిపోయిందిగదా" అన్నాడు అప్పన్న.

"అయితే నీకేటినేరా. ఏం లేనోడివా! ఈసారి అప్పన్న పెంకుటిల్లేయిస్తాడు బాబూ" అన్నాడు గొల్ల వెంకడు— గొల్ల వెంకడు ఎండిపోయిన ములంచెట్టులా ఉంటాడు. గోచీ తప్ప రెండో బట్ట కట్టి ఎరుగడు.

అప్పన్నకి విసురు అర్ధమయింది. కాని తను దెబ్బలాటకి రాలేదు. ఎలాగైనా రాజీ చేసుకుందామనే సంకల్పంతో వచ్చాడు.

"కమ్మరేకులు గురించి మాటాడుతున్నావోయ్. నీకు తాటిపెండె వుందికదూ" అన్నాడు కరణం.

"నేకేం బాబూ—అయితే ఓ సిన్న మనవి బాబు, యినండి. తొలీత మా ఇల్లంటుకుంది. ఎలా గంటుకుందో ఆ పాపం పున్నెం బగమంతుడి కెరిక. పోతే పోనీ, ఊరంతా కాలిపోయినాదికదా. ఎవరేటి సెయ్యగలం. కాని బాబయ్యా ఈ ఇరోదాలు ఎంతకాలం బాబయ్యా. ఒకూర్లో ఉన్నతరు వాత కట్టమొచ్చినా సుకమొచ్చినా వొకడి కొకడు కాకపోతే ఎనాగు! బాబు, ఈళ్ళతో నాకు ఇరోదం నేదు; నే నెవడికీ అపకారం సెయ్యనేదు బాబయ్యా. నా సేతనయితే సాయం సేయడానికికూడా తయారుగున్నాను. ఈ ఏలతో అంతా సదుకుపోవాల" అన్నాడు అప్పన్న.

బయలుదేరినాడు బాబు కావందు—అందరినీ అందు కుంటా డిక—"అన్నాడు రాముినాయుడు. రాముినాయుడి శరీరమంతటికి మీసాలే బలంగా కనిపిస్తాయి. గొ్రెపం దేల్లో డబ్బంతా కర్చయిపోయినా మీసాలుమాత్రం చెక్కుచెదర కుండా మిగిలాయి. అప్పన్న ఈ మాటలను లక్ష్యపెట్టక మళ్ళీ అందుకున్నాడు. "బాబో నాకు తాటిపెండుంది. కమ్మరే కులు వొత్తుగున్నాయి. నా ఇంటికీ, సాలకీ కాక మరో రెండి ళ్ళకి సరిపోయే రేకులున్నాయి. కట్టమనేది అందరికీ వొత్తాది. ఒకడి నొకడు ఆదుకోకపోతే ఎనాగ ? కావలసినోడొచ్చి నాలుగు రేకులు కొట్టుకోమను బాబు—నే వొద్దన్నానేటి— అవుసరం అందరికీ వొత్తాది. అంతేకాదు బాబయ్యా—నా బండి కాలిపోనాది—నా గొడ్లకి పనినేదు—ఏరువ్రాతకాలం

గదా—ఊర్లో అందరం పూసుకోవచ్చు వాటీని — ఏటి బాబు— ఏటుండిపోతాది? పోయేటప్పు డొట్టికెల్లిపోతా మేమిటిబాబయ్యా—సెప్పండిబాబు తెలిసినోరు—"అన్నాడు అప్పన్న—

సభలో గుసగుసలు బయలుదేరాయి. రామునాయుని కిది ఇష్టంలేదు. రామునాయుడు వాళ్ళందరకీ నాయకుడు. అతని కదే గర్వం. అప్పన్నంటే వాడికి మహాకోపం. ఈర్ష్య— కారణం అప్పన్న డబ్బున్నవాడు. డబ్బుతో వాడికి పలుకు బడికూడా రావచ్చును. అప్పుడే తన విలువ తగ్గిపోతుందేమో నని అతనికీ అనుమానంగావుంది. అప్పన్నని విచ్చలవిడిగా వొదిలేస్తే ఇంకేముంది. మరో నాలుగురోజులుపోతే వాడి ముందు తను దిగదుడుపు అవుతాడు.

"చాల్లేరా, నువ్వొచ్చినావు మే ముచ్చుకున్నాము—" అన్నాడు మీసాలు మెలివేస్తూ. కాని కొంతమందికి అప్పన్న సలహా సబబుగానే ఉందనిపించింది. కష్టమొచ్చిన సమయంలో సాయం చెయ్యడానికొచ్చేడు. ఈ సమయంలో ఇంకోడైతే వీళ్ళందరినీ ఏడిపిస్తాడు.

"అప్పన్న సెప్పింది సబబుగానే వుందేస్. ఎల్లకాలం ఇరోదమేటి? పొన్నూరో డెవడేనా సూత్తే మొగంమీద దూసే త్తాడు" అన్నాడు చాకలి సత్తిగాడు. సత్తిగాడిని కొంతమంది బలపరిచారు. అప్పన్న మంచివాడు. వా డెవరికీ అపకారం చెయ్యలేదన్నారుకూడా కొందరు; "బాగుందేస్, అప్పన్న సెప్పిందే సత్తెం—నేకపోతే ఆడు ఊర్లో పుట్టిపెరిగినాడు, ఆడి తోటి యిరోదమేటి, మూరకత్వం—"అన్నాడు గొల్ల వెంకడు.

గొల్ల వెంకడు ఈ మాటనడం కొందరికి ఆశ్చర్యమేసింది. వాడు రెండో నాయకుడు—ఇంకేముంది, అంతా దారిలోకొచ్చారన్నమాట. అప్పన్నకి ధైర్యమొచ్చింది. ఫలించింది తన పథకం. కాని కొంతమంది ఒప్పుకోలేదు—వాడిదగ్గర యీ రోజు నాలుగు కమ్మరేకులు పుచ్చుకుంటే మరీ అలుసయిపోతామన్నారు కొంతమంది. రామునాయుడికి ఇష్టంలేదు అప్పన్నతో రాజీచేసుకోపడం—కాని గొల్ల వెంకడు మాత్రం అప్పన్న సహాయంతోసిపుచ్చకూడదన్నాడు—అంటే నాయకత్వం చీలిపోయింది. కాని ఎవరూ ఒక నిర్ధారణకూ, నిర్ణయానికీ రాలేకపోయారు—రామునాయుడు వయసులోనూ, జాతిలోనూ, పలుకుబడిలోనూ పెద్దవాడు—నిరాటంకంగా నాయకత్వం నిర్వహించినవాడు—ఛటుక్కున లేచి, కోపంగా కర్ర నేలకు కొట్టేడు; మీసాలు మెలివేసి గుడ్లెర్రజేసేడు. కూర్చున్నవాళ్ళంతా వాడివేపే చూస్తున్నారు—అందరినీ తన వేపుకి మెల్లిగా లాక్కున్నాడు. చివరి నిర్ణయం తనచేతిలోకి వచ్చింది—వీటో ప్రయోగించేడు—

ఓ రెల్లండ్రా—మా గనవైన దర్మరాజు బయలుదేరి నాడు—నెగండ్రా” అని గబాలున లేచి, తుబుక్కున వుమ్మి బయలుదేరేడు—అంతా పొలోమని లేచారు. పకపక నవ్వుకుంటూ నాయుడి వెనకాతల వెళ్ళిపోయారు.

అప్పన్న కేమీ తోచలేదు. ఏమీ అర్థం కాలేదు. ఇంటికొచ్చి వీధిలో నులకమంచంమీద కాళ్ళు చాచుకుని పడుకున్నాడు—ఎదురుగుండా మసిబారిన మొండిగోడలు నవ్వుతున్నట్లు కనిపించేయి. ★